

„Minél többet tenni, alkotni, gyűjteni”
 Száztíz éve született
 a huszadik századi magyar botanika
 egyik legjelentősebb személyisége,
 Soó Rezső (1. rész)

Soó Rezsőre, a kétszeres Kossuth-díjas botanikusra, a Debrecenben, Kolozsváron, Budapesten tanító egyetemi professzorra, akadémikusra, a huszadik századi magyar geobotanika úttörőjére, a növényoszociológiai iskola megalapítójára, a Kárpát-medencei flóra és vegetáció kiváló ismerőjére emlékezünk 2013. augusztus elsején.

Életútjáról, munkásságáról

Soó Rezső számos jellemvonását, természet- és művészetimádatát, gyűjtőszenvédélyét, szorgalmát és munkabírását, temperamentumát, leleményességét családi vonásokból eredeztette. A magyar botanikus háromnegyed részben székelynek, negyedrészen örmény származásúnak tartotta magát. Gyakran használta a berei előnevet és élete végéig büszke volt lófő székely őseire.

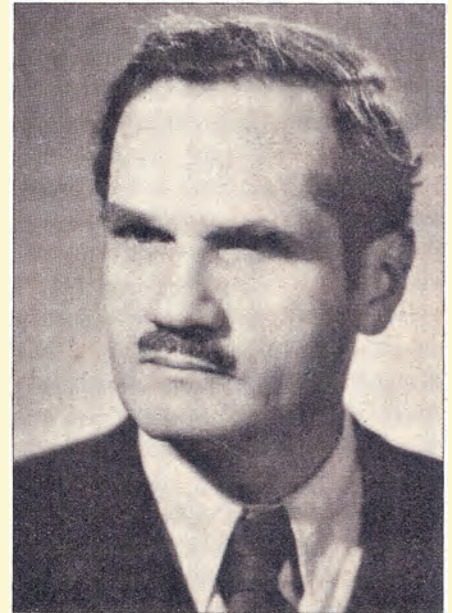
Soó Rezső 1903-ban született Székelyudvarhelyen, egyedüli gyerek volt a családban. Édesapját, akit korán elveszített (a kor betegsége, a tbc 34 évesen vitte sírba), szintén Soó Rezsőnek hívták. Apja nagyszülei még gazdálkodó életmódot folytattak, de ő már sikeres jogásként ügyvédi irodát működtetett Székelyudvarhelyen. Édesanyja, Madarász Irén, szintén székely származású volt. Anyai nagyapja a 82. gyalogezred ezredorvosaként tevékenykedett, anyai nagyanyja, Affiumi Irma Erzsébetvárosban letelepedett örmény családból származott.

Korán megözvegyült édesanyjával 1909-ben költöztek Kolozsvárra a nagynénjéhez (Óvár, Karolina tér), ahol a híres Farkas utcai piarista gimnáziumban tanult. Kolozsvári évei meghatározták élete további menetét, melyről a következőképpen vallott: „A döntő fordulatot a kolozsvári piarista gimnázium IV. osztályában (1916) Karl János természetrajztanár jelentette. Ő kedveltette meg velem a növényvilágot és tett műgyűjtővé is.” 14 éves korától óraadással segítette taníttatását. 15 évesen kezdett el növényeket, bélyegeket gyűjteni. Emi-

nens tanuló volt, olvasottsága, latin nyelvismerete és kitűnő memóriája korán ismertté tette az iskolában. Az Egyetemi Könyvtárban 15 éves korától saját asztala volt, ami csak a professzoroknak járt. Középiskolás diákévei alatt a kolozsvári Bükk erdő láprétjeinek ujjaskosbor hibrid populációi keltették fel érdeklődését az orchideák iránt, 17 éves korában már megjelent első közleménye.

Kolozsváron érettségizett (1921), de mivel az első világháború után Kolozsváron csak román egyetem működött, felköltözött Budapestre. A Pázmány Péter Egyetem hallgatójaként kitűnő eredménnyel tanári szakvizsgát tett növénytanból, ásványközettanból és kémiából (1925), majd 1926-ban doktorrá avatták. Ugyanabban az évben megjelent első könyve: az erdélyi magyar középiskolák számára írt *Növénytan*. Tanulmányai ideje alatt, nyaranta, még édesanyja halála után (1924) is rendszeresen hazalátogatott Erdélybe botanizálni, hogy befejezze *Kolozsvár és környéke növényföldrajzi monográfiáját*, amelyet jórészt diákkori gyűjtő- és terepmunkájának eredményeként állított össze. Az 1927-ben napvilágot látott dolgozat az első növénytársulástani munka az egykori történelmi Magyarország területéről.

Az 1925–1927 közötti időszak igazi mérőföldkő volt életében. A berlini Collegium Hungaricum tagjaként a dahlemi (Berlin egyik negyede) botanikai intézetben és botanikus kertben, a korabeli Európa botanikai Mekájában dolgozott. Ekkor teljesedett ki szakmai felkészültsége. Ebben az időben ismerkedett meg nagy múltú

*Soó Rezső
(1903–1980)*

botanikai iskolákkal, kezdte meg külföldi tudományos intézeteket látogató útjait és botanikai kirándulásait. Bejárt számos európai országot és azok botanikai intézeteit, továbbá Egyiptomot, Anatóliát, a Kaukázust, Közép-Ázsiát stb. Növénygyűjtemények délkelet-európai és elő-ázsiai herbáriumi anyagait vizsgálta, majd megírta az európai orchideológiai irodalom egyik alapművét, Európa és a mediterráneum orchideáinak részletes rendszertani feldolgozását (*Monographie und Iconographie der Orchideen Europas und des Mittel-*

*Soó Rezső édesanyja
(1912)*

meergebieten). Az 1928-ban Lipcsében német nyelven megjelentetett művével méltán kiérdemelte az *orchideapápa* nevet. Rájött, hogy korábban a kosbor (orchis) nemzetségbe sorolt fajok egy része az ujjaskosborok (*dactylorhiza*) közé tartozik. Az e nemzetségbe általa átsorolt fajok tudományos nevének végén az ő emlékére idézi az auktornév (szerzői név). Ilyen faj például a székely ujjaskosbor is, amelyet ő írt le még *orchis cordigera ssp. siculorum* Soó néven (*Magyar Botanikai Lapok*, 25. köt. 1926. évf., Bp., 1927. 274.). Ezt később átsorolta az ujjaskosborokhoz, így lett *dactylorhiza cordigera subsp. siculorum* (Soó) Soó a tudományos megnevezése.

1927-ben nagynénjével Tihanyba költözött, ahol a Biológiai Kutatóintézet adjunktusa lett és a növényteni laboratórium vezetője 1929-ig. Ebben az időszakban tárta fel a Balaton vidéki növénytársulások felépítését, ökológiai viszonyait, és elsőként végzett Magyarországon mikroklíma vizsgálatokat. Húszas évei elején járt még, mikor meghívást kapott az első nemzetközi botanikai rendezvényre, ami jelentős eredménynek számított. Tihanyban ismerte meg és vette feleségül Gallé Iona szigorló orvost 1930-ban, akiben megértő, munkáját segítő hitvesre talált. Saját szavait idézve: „Életem legnagyobb szerencséje, hogy 40 boldog évet tölthettem e kivételes asszony mellett, aki társam volt és feleségem.”

Közben újabb tudományos munkái jelentek meg. A kosborfélék (*Orchidaceae*) legjobb európai ismerői közé tartozott. Elindította azon *Orchidaceae* tanulmányokat, amelyekben Gottfried Kellerrel a *Fedde* című (Dahlem) folyóirat köteteiben (1930–1940) Európa, a Mediterrán-térség, Ázsia és Afrika orchideáinak teljes revízióját dolgozták ki.

1929-től a debreceni egyetemen újonnan megszervezett növényteni tanszékének tanára, vezetője lett. 1936–1937 között bölcsészkaron dékán. Az Alföld természetvédelmének zászlóvivője, Bátorliget rezervációjának létesítése is személyéhez köthető. Jelentős érdemeket szerzett a florisztikában is, különösen a kárpát-medencei regionális edényes flóra

Soó Rezső Borhidi Attila és Borsos Olga társaságában a nagybajomi Strázsahegyen. Simon Tibor felvétele

feltárásában. Legendás terep- és fajismerete alapján új lelőhelyek ezreit tárta fel. Elindította és szerkesztette a *Magyar flóraművek* sorozatot (1937–1949). A megjelentetett hét kötetben feltárul a magyar táj flórájának megannyi sajátossága: *A Mátra-hegység és környékének flórája* (Soó Rezső, 1937), *A Tiszántúl flórája* (Soó Rezső – Máthé Imre, 1938), *A Székelyföld flórájának előmunkálatai* (Soó Rezső, 1940), *A Mecsek-hegység és környékének flórája* (Horvát Adolf Olivér, 1942), *A Bakony-hegység és környékének flórája* (Rédl Rezső, 1942), *A Székelyföld flórája* (Soó Rezső, 1943), *Az erdélyi Mezőség flórája* (Soó Rezső, 1949). Az említettek mellett számos tanulmányt közölt egyedül, vagy tanítványaival, munkatársaival közösen, melyekben a Nyírség, a Sátor-hegység, a Hajdúság és Kolozsvár flóráját stb. tárta fel. A magyar táj és növénytakaró teljes feldolgozásának nemzeti programját már Tihanyban meghirdette, majd debreceni munkássága kezdetén gyakorlatba is ültette. Célkitűzéséhez oly kitartóan ragaszkodott, hogy a továbbiakban ez lett tevékenységének fő irányvonala, de munkatársakat, tanítványokat szervezve, nemzetközileg elismert botanikai iskolát is teremtett. Saját vallomása szerint (1940) „Valóban szegyetlenes lenne a magyarságra, ha a

hazai Föld és növénytakarójának élettörvényeit mind idegeneknek kellene megoldani... Ezért tűztem ki még diákkéval életcéllal a Magyar Föld geobotanikai szintézisének, a magyar növényföldrajznak művelését... s talán egy munkás élet alkonyán megvalósítását.”

Az 1940-ben ismét magyar fennhatóság alá került kolozsvári egyetemen növényrendszertan tanár, a Botanikus Kert és az Erdélyi Múzeum Egyesület Növénytárának Igazgatója (1940–1944). Kolozsvár kiűritésekor Budapestre költözött, majd 1945 őszén visszatért Debrecenbe, ismét átvette régi tanszékét. *Növényföldrajz* (1945) című egyetemi tankönyve a háború után elsőként megjelentetett természettudományi munkák egyike volt. 1947-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották. Jávorka Sándorral (Kossuth-díjas botanikus, 1883–1961) még első éves egyetemi hallgatóként ismerkedett meg. Erről a találkozásról így írt: „A későbbi nagy magyar flóraművek szerzője pártfogásába fogadott, s lett atyai barátom. 30 év múlva együtt alkottuk meg a Magyar növényvilág

Soó Rezső egykori
szülői háza Székelyudvarhelyen.
Balázs Ödön felvétele (2013)

kézikönyvét.” Az említett kötetet Csapody Vera illusztrálta és 1951-ben jelent meg a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából. Szintén 1951-ben Soó Rezső „a magyar növénytan kutatásában és szervezésben kifejtett kimagasló érdemeiért” Kossuth-díjat kapott és a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává választották, majd a Biológiai Osztály elnöke lett (1952–53). *Fejlődéstörténeti növényrendszertan* könyvéért 1954-ben ismét Kossuth-díjjal tüntették ki. 1952–1955 között Budapesten egyetemi előadótanárként tevékenykedett, végül (1955–1969) az ELTE növényrendszertani-növényföldrajzi tanszékének vezetője és az egyetem botanikus kertjének igazgatója lett.

Soó Rezső szakmai és tudománypolitikai funkciókat halmozott, melyeket elfogadott és részben óhajtott, de – saját elmondása alapján – ezek csak az alkotómunkától vették el az idejét. 1957-től a mind gyakrabban visszatérő szív- és érrendszeri betegsége miatt sok funkcióról lemondott, tudományos munkásságának szentelte idejét. Kutatásai során növényföldrajzzal, rendszertannal, a növények fejlődéstörténetével és egyéb botanikai kérdésekkel foglalkozott. Életműve *A magyar flóra és vegetáció rendszertani, növényföldrajzi kézikönyve*, amely 1964–1980 közt jelent

meg. A hatkötetes, 3500 oldalas munka a világ legrészletesebb mikroszisztematikai–cönológiai munkája. Ebben a kritikai szintézisben foglalta össze a magyar flórakutatás több évszázados eredményeit és a magyarországi növénytakaró fajokra bontott adatait. Ugyancsak jelentős munkája a Kárpáti Zoltánnal közösen készített *Növényhatározó II. Magyar flóra: Harasztok – virágos növények* című kötet, mely 1968-ban jelent meg Budapesten.

Florisztikai-taxonómiai ismereteit nemzetközi téren is érvényesítette: évtizedekig volt a *Flora Europaea*, később az *Atlas Florae Europaeae* regionális referense. A *Flora Europaea V.* kötetéhez a rendszertanilag igen problémás *Ophrys* (bangók), *Dactylorhiza* (ujjaskosborok) és *Orchis* (kosborok) nemzetségek korszerű feldolgozását készítette el. A nemzetközileg is elismert *Fejlődéstörténeti növényrendszertan* a negyvenes évek végén került be a magyar felsőoktatásba, tankönyv formában pedig három kiadást is megért (1953, 1963, 1965) és az 1980-as évekig használták a hazai felsőoktatásban.

Felesége halálát (1970) követően életét a macskák (rajongott értük) és a visszavonulásba való beletörődés töltötte ki. A debreceni egyetem 70. születésnapján díszdoktorrá avatta (1973). Hivatalosan 1974-ben kérte nyugdíjazását.

Életének utolsó periódusában, 1977 júliusában Erdélybe látogatott, ahová húszévnnyi megszakítás után

tért vissza. Célja volt a gyermekkori és ifjúkori emlékek színtereinek felkeresése, a szülőföldi botanizálás színhelyeinek bejárása, a barátok meglátogatása, a búcsúvétel szülei sírjától, szeretett városaitól: Székelyudvarhelytől és Kolozsvártól. Utazása megvalósításában segítségére volt Kovács J. Attila, aki saját autójával hordozta a professzort tíz napon keresztül. Ez idő alatt többnyire barátoknál, ismerősöknél szálltak meg. Körútjára utolsó éveinek egyedüli társa, gondozónője, Tímár Aranka kíséerte el, akiről így ír egy magánlevélben soproni barátjának, Csapodi Istvánnak 1979 szeptemberében: „Aranka odaadó gondoskodása és ápolása nélkül már elpusztultam volna, ezért, hogy jövőjét biztosítsam, és a lakásból ki ne tegyék, holnap elveszem feleségül. Igazán megérdemli.”

Az 1978-ban megjelenő *Bibliography of Hungarian Synecological Scientific Literature 1900–1972* című munkájának megírása idején már súlyos beteg volt. A több mint 10 szakember bevonásával készült mű közel háromnegyed évszázad növény- és állatökológiai, illetve cönológiai irodalmunkat, valamint a magyar bioklimatológiai, talaj- és hidrobiológiai munkák teljességre törekvő felsorolását tartalmazza. 1979-ben Debrecen város díszpolgári címmel tüntette ki.

A főcímben is szereplő mondása, életfilozófiája szellemében élt és alkotott: „Életem örök küzdelem volt önmagammal, feladataimmal, kör-

Soó Rezső és felesége
síremléke Budapesten

nyezetemmel, a mind jobban fogyó idővel, erővel. Ám bevallom, kisdiák korom óta rettenetes hiúság, ambíció gyötört, minél többet tenni, alkotni, gyűjteni” (1975). Élete alkonyán így vallott kitűzött céljai sikerességéről: „A sors megengedte az életcéloom megvalósítását.” Ezt kedvenc költője, Ady egyik versének szavaival köszönte meg: „És akármilyen fog már jönni, mielőtt végleg elmegyek, meg fogom ezt szépen köszönni.”

1980. február 10-én, 77 éves korában hunyt el. A budapesti Farkasréti temetőben helyezték végső nyugalomra.

Szomorú tény, hogy szeretett városában, Székelyudvarhelyen csak két emléktábla őrzi emlékét. Ezeket az egykori szülői ház, ma Napsugár Napköziotthon falán (Bethlen Gábor utca 10. szám) láthatjuk. Elhelyezésükre és leleplezésükre 2003-ban került sor, a Soó Rezső születésének centenáriuma rendezett megemlékező ünnepség keretében. A kezdeményezés Pálfalvi Pál székelyudvarhelyi biológiai tanárnak és a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének köszönhető.

Az említett alkalomból egy tudományos ülészakra is sor került a székelyudvarhelyi Városháza dísztermében, amelyen jelen voltak és előadást tartottak dr. Borhidi Attila akadémikus (Pécs), dr. Kovács J. Attila főiskolai tanár (Szombathely) és dr. Szabó Attila egyetemi tanár (Veszprém).

Soó Rezsőről több mint ötven névenyt neveztek el. Eredményeit 29

Székely ujjaskosbor a Madarasi Hargita Dagadó lápjáról. Balázs Ödön felvétele

könyvben és több mint 400 tudományos szakdolgozatban, közleményben foglalta össze. Cikkei (mintegy 3000), előadásai hét nyelven, 16 országban jelentek meg. A Magyar Tudományos Akadémián kívül a kelet-németországi Leopoldino-Caroliniana Akadémia tagságát élvezte, ahol fél évig vendégprofesszorkodott is. Tiszteletbeli tagja volt a Magyar Biológiai Társaságnak, a Botanikai Szakosztálynak, az Össz-szövetségi Botanikai Társaságnak, az osztrák, finn, bajor, bolgár, svéd, szovjet botanikai társaságoknak. Több nemzetközi botanikai kongresszuson alelnöki tisztséget látott el, négy külföldi szakfolyóirat szerkesztőbizottsági tagja volt, ugyanakkor számos egyesület tiszteletbeli tagja, díszelnöke. De legfontosabb eredményének azt tekintette, hogy iskolát nevelt és több mint fél-száz kiválóan képzett biológus-kutatót nevezhetett tanítványának. Számos monografikus feldolgozás jelzi eredményeit, de számunkra a legértékesebb és legfontosabb művei *A Székelyföld flórájának előmunkálatai* (Magyar flóraművek III. 1940.) és a *Székelyföld flórája. Supplementum I.* (Magyar flóraművek VI. 1943.), amelyekben az említett régió növényvilágát írta le. A kiadványok alapját intenzív gyűjtőút, területekre felosztott munka jelentette erdélyi és anyaországi botanikusok, kutatók bevonásával, melyhez hasonlóan azóta sem került sor Székelyföldön.

A Soó Rezsőre való emlékezés céljával jelen írást **Balázs Ödön** állította össze dr. Kovács J. Attila *Egy szenvedélyes botanikus – Száz éve született Soó Rezső* című, 2003-ban megjelent cikkének (<http://www.vasi szemle.t-online.hu/2003/04/kovacs.htm> – letöltve 2013. júl. 1.) felhasználásával (a szerző engedélyét köszönjük). Felhasználtuk dr. Máthé Imre akadémikus Soó Rezső halálának évében írt nekrológiáját (*Magyar Tudományos Akadémia Biológiai Tudományok Osztályának közleményei*, 23. évf., 1980. 1-2. sz.) és Andrassy Péter *Csak az ujjaskosbor nevében él? – Száz éve született Soó Rezső* (Élet és Tudomány, 2003. 42.) című munkáját.

